

Karjalan supistumaverbien imperfektityypit

Tyyppien ikäsuhteista erityisesti vienalaismurteiden valossa

TAPANI LEHTINEN (Helsinki)

Supistumaverbien imperfektimuodot ovat karjalan kielessä yleisesti kahdenlaisia: toisaalta *s*:llisiä, kuten muissakin itämerensuomalaisissa kielissä (esim. vienalaismurt. *keräsi*, *makaši*, *rupeši*; eteläkarjala *keräzi*, *magaži*, *rubeži* jne.), toisaalta *s*:ttömiä (vienalaismurt. *keräi*, *makai*, *rupei*; eteläkarjala ja aunus *keräi*, *magai*, *rubei* jne.). Jälkimmäisen imperfektityypin alkuperää koskevista selityksistä on huomionarvoisimpana pidetty yleensä sitä Ojansuun (1918: 38—39) käsitystä, jonka mukaan *s*:tön imperfektityyppi olisi saanut alkunsa **-aida-*, **-äidä-* verbeistä. Kun esim. kantasuomalainen preesensmuoto **avaiδan* kehittyi **δ*:n kadottua asuun *avajan*, olisi sen rinnalle ilmaantunut — äännelaillisen imperfektimuodon **avaisin* tilalle — analoginen imperfektimuoto *avajin* (*avajit*, *avaji* jne.), josta *j*:n kadottua olisi kehittynyt muoto *avai*. Kun sitten **-aida-*, **-äidä-* ja **-ada-*, **-ädä-* verbien ero karjalasta suureksi osaksi hävisi, niin että myöhäiskantasuomen verbityyppiä **avaiŋtak*: **avaiδan* vastaa nykyisin *avata*: *avoan* (vrt. mksm. **maγaitak*: **makadan* > karj. *moata*: *makoan*, -g-), olisivat **-aida-* verbien diftongilliset imperfektimuodot levinneet myös **-ada-* verbien paradigmoihin ja samaten sellaisiin supistumaverbeihin, joissa toisen tavun vokaalina on muu kuin *a*, *ä* (*kirpoi*, *huhui*, *lankei* jne.). Ojansuun selitystä ovat nykyisistä tutkijoista kannattaneet mm. Heikki Leskinen (1963: 163), Paavo Pulkkinen (1968: 7) ja Arvo Laanest (1975: 152).

Itse olen asettunut toiselle kannalle. Käsitykseni mukaan supistumaverbien *s*:ttömät imperfektimuodot perustuvat yksitavuisten verbien analogiaan. Koska esim. *šoan*: *šain* ja *vien*: *vein*, niin myös *makoan*: *makain* ja *rupien*: *rupein*. Alkuaan tämän mahdollisuuden on esittänyt opettajani prof. Terho Itkonen väitöskirjatyötäni ohjatessaan. (Ks. Lehtinen 1979: 170, jossa myös ajatuksen tarkemmat perustelut.) Tällainen yksitavujen vaikutus supistumavartaloisiin sanoihin ei ole ainoalaatuista, vaan vastaavaa esiintyy nominienkin taivutuksessa (esim. Paunonen 1976: 97—). Tämän selityksen mukaan **-aida-* verbeillä ei siis olisi ollut vaikutusta karjalan muiden supistumaverbien imperfektimuotoihin, ja myös sellaiset alkuaan **-aida-* vartaloisten verbien *s*:ttömät imperfektimuodot kuin *avain*, *lökkäin*, *ošain* (-ž-) jne. olisivat todennäköisimmin syntyneet vasta sen jälkeen, kun näiden verbien muut muodot jo olivat mukautuneet muiden

supistumaverbien vastaaviin muotoihin. Ainakaan ns. sekatyyppiin¹ kuuluvien *-aida- verbienkään imperfektimuodot, jommoisiin Ojansuun selitys ensi sijassa vetoaa, eivät siis olisi kehittyneet *ji*-loppuisista muodoista. Siitä, että jälkimmäisiä olisi jolloinkin esiintynyt karjalan sekatyypisten *-aida- verbien paradigmoissa, ei ole mitään todisteita.

Sen sijaan en ole pitänyt mahdollisena, että ainakin osittain *ji*-loppuisiksi voisivat palautua sellaiset *aja*-verbien imperfektimuodot kuin Kiestinki *kolai*, *kömai*, Pistojärvi *jüräi*, Uhtua *heläi*, Vuokkiniemi *pakai*, Tunkua *heläi*, Säämäjärvi *kuhai* jne. Näiden muotojen lähtökohdaksi ajateltavissa olevia *ji*-loppuisia muotoja esiintyykin eteläkarjalassa (Sisä-Venäjän karjalaismurteet siihen luettuna) ja aunuksessa: Tunkua *pagaji* (Konkka 1963: 288), Tver *ribaji*, *šäräji* (J. Kujola 1912—13), Tihvinä *lodaji*, *päräji*, *ribaji* (J. Kujola 1911), Valdai *šäräjän* (J. Kujola 1910), Säämäjärvi *köräji* (KKS s.v. *körätä*), Nekkula—Riipuskala *jamaji* (KKS s.v. *jamajoa*). Toisaalta olen kuitenkin muistuttanut siitäkin mahdollisuudesta, että *heläi*, *kolai*-tyyppiset imperfektimuodot olisivat syntyneet muiden supistumaverbien — siis *-ada-, *-eda-, *-ede-, *-oda- jne. -loppuisten — imperfektimuotojen mukaan. Kosketuskohtana supistumaverbeihin olisivat silloin olleet yhtäläiset konsonanttivartalot: esim. suhteesta *kerätä* : *keräi* = *helätä* : x olisi x:ksi saatu *heläi*. Tällainen suhde edellyttää siis sitä, että s:ttömät imperfektimuodot olisivat saaneet jalansijaa supistumavartaloisissa verbeissä aikaisemmin kuin *aja*-verbeissä. Ja vihdoin mainittakoon sekin mahdollisuus, että *aja*-verbien *si*-imperfektit olisivat sekundaareja: koska *kerätä* : *keräsi*, niin *helätä* : *heläsi* (pro *heläi*, *heläji* tjs.). Tämä puolestaan edellyttäisi, että supistumavartaloisissa verbeissä s:lliset imperfektimuodot olisivat vanhempia kuin *aja*-verbeissä. Ks. kirjoittaja 1979: 171.

Perusteellisen tutkimuksen karjalan supistumaverbien imperfektimuotojen historiasta on kirjoittanut Paavo Pulkkinen (1968). Tutkimuksen mukaan s:tön tyyppi on sekä supistumavartaloisissa että *aja*-verbeissä yksinomainen aunuksessa, osittain Raja-Karjalan sekamurteissa sekä Sisä-Venäjän karjalaismurteissa; muissakin eteläkarjalaisissa murteissa se on hallitsevana tyyppinä.

¹ Sekatyypiksi olen nimittänyt *-aida- verbien ryhmää, johon kuuluvat mm. sellaiset merkitykseltään, johtosuhteiltaan ja fonotaksiltaan vaihtelevat verbit kuin *avaida-, *karkaida-, *lökkäidä-, *osaida-, *varaida-, *viskaida- jne. Toista *-aida- verbien suurta ryhmää, johon kuuluvat mm. verbit *heläidä-, *kolaidä-, *vapaidä-, *väräidä- jne., olen nimittänyt kontinuaatiivityypiksi. (Lehtinen 1979: 4—6.) Karjalassa ovat jälkiä vanhasta *-aida- vartaloisuudesta säilyttäneet etupäässä vain kontinuaatiivityypin verbit: niiden vokaalivartalot ovat *aja*, *äjä* -loppuisia (*heläjäu*, *kolajau*). Sekatyypin verbit ovat sen sijaan mukautuneet alkuaan diftongittomiin *-ada-, *-ädä- verbeihin, niin että niiden paradigmat (esim. *avata* : *avoau* : *avaši* ~ *avai* ovat nykyisin täysin samanlaiset kuin *-ada- verbien paradigmat (esim. *leikata* : *leikkoau* : *leikkaši* ~ *leikkai*). Poikkeuksellisia ovat sekatyypin verbit *karata* (eteläkarj. ja aunos *karrata*) 'tanssia' ja *varata* 'pelätä', joiden vokaalivartalot voivat murteittain olla *aja*-loppuisia. — Havainnollisuuden vuoksi käytän tässä kirjoituksessa kontinuaatiivityypin *-aida- verbeistä nimitystä *aja*-verbit, mutta on muistettava, että *aja*-vartaloisia voivat siis olla myös *kar(r)ata* ja *varata*.

Kirjavinta *s*:llisten ja *s*:ttömien muotojen vaihtelu on vionalaismurteissa. Pulkkinen katsoo tutkimuksensa osoittavan myös, että *s*:llinen tyyppi on karjalassa nuorempi kuin *s*:tön ja että *s*:llinen tyyppi on karjalaan vasta leviämässä. Lähtöisin se olisi ensi sijassa suomesta. (Mts. 32—.)

Tässä kirjoituksessa tarkoitukseni on ottaa näiden imperfektityyppien ikäsuhteet uudelleen pohdittavaksi, koska voidaan osoittaa seikkoja, jotka tuntuisivat viittaavan tyyppien päinvastaiseen ikäjärjestykseen kuin Pulkkinen on esittänyt. Olen rajoittanut tutkimukseni koskemaan etupäässä vionalaismurteita, koska imperfektityyppien vaihtelu on niissä runsasta ja koska niistä on olemassa helppokäyttöisiä ja riittävän laajoja tekstilähteitä, jollaiset ovat vaihtelun tutkimuksessa välttämättömiä. Tulokset voidaan nähdäkseni kuitenkin yleistää koskemaan näiden imperfektityyppien alkuperää karjalassa kaikkiaankin.

1.

Pulkkinen on nimittänyt supistumaverbeiksi paitsi varsinaisia supistumavartalolaisia verbejä, jotka ovat kehittyneet myöhäiskantasuomen **-ada-*, **-eda-*, **-ede-*, **-oda-* jne. -loppuisista verbityypeistä, myös *aja*-verbejä, vaikka jälkimmäiset eivät vokaalivartalonsa *j*:n vuoksi karjalassa supistumaverbejä olekaan. Historiallisesti, kontinuaatiivityypin **-aida-*, **-äidä-* verbien edustajina, ne kyllä ovat supistumaverbeille läheistä sukua, ja kielihistorian tutkimuksessa sanatyyppien nimitykset ovat yleensäkin pyrkineet muovautumaan mieluummin lähtökohtien kuin nykyedustuksen perusteella. Mutta Pulkkinen on (1968: 9) esittänyt myös, ettei *aja*-verbien lohkeaminen muista **-aida-* verbeistä (jotka nykyisin ovat supistumavartalolaisia) ole imperfektimuotojen osalta johtanut mainittavaan eroavuuteen vaan *aja*-verbien imperfektimuodot rinnastuvat supistumaverbien imperfektimuotoihin. Nykykielen kannalta *aja*-verbit ja supistumaverbit ovat kuitenkin eri verbityyppejä, joiden synkroniset yhteydet ovat erilaisia ja jotka diakronisestikin käyttäytyvät eri tavoin. Tämä näkyy myös imperfektimuodoista.

»Varsinaisten» — siis **-ada-*, **-eda-*, **-ede-*, **-oda-* jne. -loppuisten — supistumaverbien ja *aja*-verbien erilainen asema tulee esiin jo pohdittaessa mahdollisuutta, että karjalan supistumaverbien ja *aja*-verbien *s*:lliset imperfektimuodot olisivat suomen kielen vaikutusta. Supistumaverbien kannalta lainautumisajatukselle ei ole ilmeisiä esteitä, mutta *aja*-verbien imperfektimuotoihin sitä ei voida soveltaa. Suomen niissä itämurteissa, jotka lainanantajina voisivat tulla kyseeseen, ei *aja*-verbien paradigmoissa nimittäin esiinny *heläsi*, *kolasi* -tyyppisiä imperfektimuotoja vaan niiden tilalla käytetään joko vastaavien *ise*-vartaloisten verbien imperfektimuotoja (*helisi*, *kolisi*) tai *aji-*, *äji*-loppuisia tai niistä kehittyneitä muotoja (*heläji* ~ *helläi*, *kolaji* ~ *kollai* ym.). Ei siis ole todennäköistä, että karjalan *aja*-verbien *s*:lliset imperfektimuodot perustuisivat välittömään suomen kielen vaikutukseen. Juuri tämä seikka kehottaa ottamaan

huomioon sen äsken esittämäni mahdollisuuden, että karjalan *aja*-verbit olisivat saaneet *s*:lliset imperfektimuotonsa analogian tietä supistumaverbeistä. Mutta eräiden muiden seikkojen valossa tämäkin oletus osoittautuu tarpeettomaksi.

Näyttää nimittäin todennäköiseltä, että *aja*-verbien *s*:lliset imperfektimuodot ovatkin karjalassa alkuperäisiä, siis **-aida-*, **-äidä-* verbien myöhäiskantasuomalaisten imperfektimuotojen välittömiä jatkajia, ja että *s*:ttömät imperfektimuodot olisivat myöhempää perua. Jos nimittäin **-ada-*, **-eda-*, **-ede-*, **-oda-* jne. -loppuiset supistumaverbit ovat saaneet *s*:ttömät imperfektimuotonsa yksitavuisista verbeistä siihen tapaan kuin kirjoitukseni alussa mainitsin, on suorastaan epätodennäköistä, että *s*:ttömät muodot olisivat samalla levinneet myös *aja*-verbeihin. Suhteessa *šoan: šain = makoan: makain* on yksitavujen ja supistumaverbien kosketuskohtana vartalojen (tässä esimerkkitapauksessa entistä pitkää vokaalia edustava) diftongi, jommoista *aja*-verbeissä ei ole. Niissähän toisen ja kolmannen tavun vokaaleja erottaa *j*. Olisi siis vain odotuksenmukaista, että *aja*-verbien imperfektimuodoissa kantasuomalainen *s* olisi säilynyt, vaikka se supistumaverbien imperfekteistä olisi hävinnyt.

Tätä käsitystä tukevat myös eri imperfektityyppien yleisyysuhteet, joita olen tutkinut vienalaismurteiden valossa. Jos näet *aja*-verbien *heläsi*, *kolaši* -tyyppiset imperfektimuodot perustuisivat taivutuksen *kerätä : keräsi* malliin, ei ole todennäköistä, että *heläsi*, *kolaši* -tyyppiset muodot olisivat yhtään tavallisempia kuin supistumaverbien *keräsi*, *rupeši* -tyyppiset muodot vastaavien verbityyppien *s*:ttömiin imperfektimuotoihin verrattuina. Mutta nytpä *aja*-verbien *s*:lliset imperfektimuodot ovatkin vienalaismurteissa lähes yksinomaisia ja *s*:ttömät perin harvinaisia. Supistumavartaloisten verbien *s*:lliset imperfektimuodot eivät puolestaan ole keskimäärin läheskään yhtä yleisiä. Seuraavassa tarkastelen näitä suhteita lähempää.

Kontinuaatiivityypin **-aida-* verbejä edustavien *aja*-verbien *s*:llisiä imperfektimuotoja esiintyy itämerensuomessa vain vienalaismurteissa ja joissakin niihin rajautuvissa eteläkarjalaismurteissa. Samantyyppisiä muotoja tavataan tosin eräissä muissakin ims. kielissä ja murteissa mutta ei *aja*-verbien paradigmaan kuuluvina; näissä jälkimmäisissä kielissä ja murteissa kontinuaatiivityypinkin **-aida-* verbit ovat mukautuneet **-ada-* verbien taivutukseen. *s*:ttömiä imperfektimuotoja esiintyy puolestaan (harvinaisina) paitsi vienalaismurteissa ja niiden eteläkarjalan puoleisessa naapuristossa paikoin myös aunukselaismurteissa (ainakin Säämäjärvellä), mahdollisesti eteläkarjalaisessa Suojärvenkin murteessa. Tässä hahmoteltu pohjoinen (vienalainen) ja eteläinen levikkialue eivät nähtävästi ole maantieteellisessä yhteydessä toisiinsa. Mainitsen seuraavassa esimerkkejä pohjoisen levikkialueen a) *s*:llisistä ja b) *s*:ttömistä *aja*-verbien imperfektimuodoista.

Kiestinki a) *hilasi* (: *hilajau*), *jovasi* (: *jovajau*) (H. Pukki 1929—32); *Meilä loajittih viiskulma puuh ku ukko jüräsi* (Virtaranta 1958: 252); b) *hilai*, *jovai*, *kimai*, *käläi* (H. Pukki 1929—32)

Pistojärvi a) *jorasi* (: *jorajau*), *korasin* (: *korajau*) (H. Pukki 1934); b) *repo kuij jauho, niñ kivi jüräi* (Leskinen 1936: 148), *jorai* (H. Pukki 1934)

Uhtua a) *humaši* (: *humajau*), *kupaši* (: *kupajau*) (Elma Leskinen 1931); b) *jyvät vain tšakai; se leävän takoata heläi, heläi* (Virtaranta 1958: 581)

Vuokkiniemi a) *Sitä se pakaši se Miikkali* (Virtaranta 1958: 88), *Su-uksella veikkoñi sitä hiihettih jotta vilaši paikat!* (Virtaranta 1958: 503); b) *mitäpä hiäm pakai?* (Leskinen 1936: 123)

Suomussalmen Hietajärvi a) *ta Širkei pakaši siitä* (Virtaranta 1958: 707); b) —
Kontokki a) *Ta Pänttöhän se pakaši hyvin usein* (Virtaranta 1958: 94), *Sehän niin kovasti kupaši* [syyhytti, nim. isorokko] (Virtaranta 1958: 151), *no se kupaši niin sitä* (Virtaranta 1958: 155); b) —

Jyskjärvi a) *heläž* (: *heläjäu*), *kupazi* (: *kupajau*) (Elma Leskinen 1932); b) —
Tunkua a) *heläži, komaži, krabaži, krištäži* (T. Liljeblad 1927—28), *ja šen kera pagaži vikon aigoa tšarevna* (Leskinen 1936: 71); b) *heläi* (T. Liljeblad 1927—28)

Rukajärvi a) *Niitä kyllä tämä Šampso-ukko pakaši - -. Še hyvim pakašiki se Šampso-ukko* (Virtaranta 1958: 96), *se [kirves] rämäži varžin, juhkutti* (Virtaranta 1958: 85); b) —

Parhaiten *aja*-verbien erityyppisten imperfektimuotojen taajuussuhteet käyvät ilmi riittävän laajoista teksteistä. Näitä suhteita selvittääkseni olen poiminut kaikki esiintymät Virtarannan teoksista »Vienan kansa muistelee» (1958) ja »Kultarengas korvaan» (1971).² Lisäksi olen käynyt läpi Vienan eepistä kansanrunoutta ja poiminut esiintymät Suomen kansan vanhojen runojen ensimmäisessä nidoksessa julkaistuista Sjögrenin, Lönnrotin, Cajanin, Castrénin, Gottlundin, Europaeuksen, Boreniuksen ja Karjalaisen kansanrunomuistiinpanoista.³

Esiintymiä kertyi seuraavasti. Teoksessa »Vienan kansa muistelee» s:llisiä muotoja on 23 kpl, s:ttömiä 3 kpl. Kaikki s:ttömät esiintymät ovat peräisin saman kertojan puheesta, uhtualaisen Uljaana Metson (s. 1881); teksteissä ne osuvat samalle sivulle. Ne on mainittu uhtualaisesimerkistössä (ks. ed.). Yhteensä kertojia on nelisenkymmentä, ja Uljaana Metsonkin puhetta esitetään tekstikokoelman

² »Vienan kansa muistelee» sisältää vialaismurteisia muisteluksia Vienan kylien vanhakantaisesta elämästä. Haastattelut, joista suuri osa on litteroitu ääninauhoista, on tehty Suomessa ja Ruotsissa asuvilta vialaismurteiden puhujilta etupäässä 1950-luvulla, jokunen kuitenkin jo edellisellä vuosikymmenellä. Teokseen sisältyy myös joitakin alun perin kirjallisesti laadittuja muistelmakappaleita. »Kultarengas korvaan» koostuu puolestaan vialalaisvanhusten kertomista saduista, joista osa on äänitetty Neuvosto-Karjalassa v. 1968; muut sadut ovat joutuneet julkaisijan muistiinpanoihin ja ääninauhoihin eri aikoina Suomessa ja Ruotsissa. (Ks. Virtaranta 1958: VII—IX, 801—802 ja 1971: 3—6.)

³ Huomioon ei ole otettu niitä imperfektiesiintymiä, jotka kokonaan tai esiintymien tyyppittelyn kannalta ratkaisevien lopputavujensa osalta perustuvat runonkerääjien myöhempiin korjauksiin ja täydennyksiin. Tällaiset korjaukset ja täydennykset on SKVR:ssa määrämerkein osoitettu.

useissa eri osissa.) »Kultarengas korvaan» sisältää vain kaksi esiintymää, jotka kumpikin ovat *s*:llisiä. Yhteensä näiden teosten kaikkiaan n. 1 100 tekstisivulta löytyi siis 25 *s*:llistä ja 3 *s*:töntä esiintymää. Löydöksistä ilmenee, että *s*:ttömät imperfektimuodot ovat vienalaismurteissa harvinaisia, ja näyttää myös siltä, että kaikkien murteenpuhujien idiolektiin ne eivät kuulu lainkaan.

Myös vienalaisissa kansanrunoissa *s*:lliset *aja*-verbien imperfektimuodot ovat ylivoimaisena enemmistönä. Niitä löytyi 104 esiintymää mutta *s*:ttömiä vain yksi. Jälkimmäinen on Cajanin Uhtualla v. 1836 muistiin panemasta Kojosen pojan kosinta -runon toisinnosta. Esiintymä konteksteineen on seuraava:

Jalas koivunen kolasi,
Reki patvinen *patsai*,
Vemmel tuominen tutasi (SKVR I 568: 13—15).

Kunpa tämäkin esiintymä ei vain perustuisi kirjoitusvirheeseen!

Useimpien supistumavartaloisten verbityyppien taivutuksessa *s*:ttömät imperfektimuodot ovat huomattavasti yleisempiä, kuten taulukoista 1—4 s. 9—11 ilmenee. En selosta taulukoita tässä tämän tarkemmin.

Havainnot osoittavat täysin yksiselitteisesti, että kontinuatiivityypin **-aida*-verbejä edustavien *aja*-, *äjä*-verbien imperfektimuodot *e i v ä t* karjalan kielessä rinnastu supistumavartaloisten verbien imperfektimuotoihin. Koska suhteet ovat sellaiset, että *s*:lliset imperfektimuodot ovat nimenomaan *aja*-verbien paradigmoissa paljon yleisempiä kuin supistumaverbien paradigmoissa, ei ole myöskään todennäköistä, että *aja*-verbit olisivat saaneet *s*:lliset imperfektimuotonsa supistumaverbeistä. Mikä olisi yleistänyt *s*:lliset muodot näin perusteellisesti *aja*-verbeihin mutta jättänyt vastaavan prosessin supistumaverbeissä puolitiehen? Sen sijaan on kyllä täysin todennäköistä, että *aja*-verbit ovat saaneet supistumaverbeiltä harvinaiset *s*:ttömät imperfektimuotonsa: koska *kerätä* : *keräi* niin *helätä* : *heläi*. Paitsi vienalaismurteissa tämä analogia on synnyttänyt *aja*-verbeille *s*:ttömiä imperfektimuotoja harvakseltaan myös eteläkarjalassa ja aunuksessa. Kehitystä *heläji* > *heläi* ei siis tarvitse olettaa *aja*-verbienkään imperfektimuodoissa.

Edellä perustelemani käsitykseen kontinuatiivityypin *aja*-verbien *s*:llisten imperfektimuotojen alkuperäisyydestä sopii hyvin myös seuraava yksityiskohta.

aja-vartaloisia voivat eri puolilla karjalaa olla, vastoin yleisedustusta, myös alkuaan sekatyyppiin kuuluneet verbit *karata*, eteläkarj. *karrata* 'tanssia' ja *varata* 'pelätä', kuten edellä s. 2 alav. olen maininnut; tarkemmin ks. kirjoittaja 1979: 145—146. Mm. Sisä-Venäjän Valdain murteistossa, missä supistumavartaloisten verbien imperfektimuodot ovat säännöllisesti *s*:ttömiä (*mittain*, *magait*, *nangei*, *uinoin*, *lukkuin*, 'lukitsin', *hulgäittä*), näiden verbien imperfektimuodot ovat *s*:llisiä: *kargažin*, *kargažü*, *kargaži* ja *varažin*, *varažüt*, *varaži*. Paula Palmeos, jonka tutkimuksesta »Karjala Valdai murrak» tämä tieto on peräisin, onkin maininnut, että Valdain karjalaismurteessa *s*:llinen imperfekti on ominainen

niille verbeille, joiden vokaalivartaloissa on *ja, jä* (1962: 57). Sanottua ei ole ymmärrettävä aivan kirjaimellisesti, koska kontinuatiivityypin *aja*-verbeillä ei tällaisia imperfektimuotoja Valdain murteissa ole. Alkuperäiset imperfektimuodot (kuten konsonanttivartaloisetkin muodot) ovat näet korvautuneet *ise*-verbien vastaavin muodoin, niin että on syntynyt sekaparadigmoja tyyppiä *kuvišša* 'syyhytä' : *kubajau* : *kubiži*, *šarišša* : *šaräjäu* (~ *šarizou*) : *šariži*, *tšurišša* 'hiihtää' : *tšurajau* (~ *tšurizou*) : *tšuriži* jne., kuten Juho Kujolan muistiinpanoista vuodelta 1910 ja eräästä Palmeosinkin esimerkistä (1962: 57) ilmenee. — Pulkkinen on esittänyt myös V. R. Petreliuksen Neblitsan kylästä muistiin kirjoittamista saduista kahdesti muodon *kargaisi* (1968: 28, vrt. Leskinen 1932: 146). Satujen julkaisija on kursivoimalla osoittanut pitävänsä *si*-loppua virheellisenä.

Pulkkinen on tulkinut imperfektimuodot *kargažin* ja *varažin* jne. eräänlaisiksi kontaminaatioiksi (1968: 29—31), enkä itsekään ole pitänyt selitystä mahdottomana, kun parempaa ei ole ollut asettaa sen sijaan (1979: 72 alav.). Pulkkinen viittaa *aja*- ja *ise*-vartaloisten verbien taipumukseen liittyä sekaparadigmoiksi ja esittää, että kun rinnan on käytetty sellaisia synonyymisiä verbejä kuin *murata* : *murajan* : *murajin* ja *murista* : *murisen* : *murisin*, niin *murajin* ja *murisin* -tyyppiset imperfektimuodot ovat voineet kontaminoitua tyyppiksi *murasin*. Tällaisia imperfektimuotoja ei Pulkkinen tosin Valdain murteista tunne — eikä näytteitä siitä, että sellaisia Valdailla esiintyisi, ole tietääkseni esittänyt kukaan muukaan —, mutta Palmeosin edellä mainitun säännön mukaisesti hän uskoo niitä siellä olevan. Lisäksi Valdain *karrata* ja *varata* -verbien merkitykseen voidaan Pulkkinen mukaan ajatella liittyvän jonkinlaista ekspressiivisyyttä. Tähän viittaisi mm. se, että verbin *karrata* rinnalle on näissä murteissa syntynyt sekundaaristi *ise*-vartaloinen variantti *karrišša* : *kargizou*, josta Pulkkinen on Palmeosin teksteistä poiminut useita esimerkkejä, ja että »varajamiseenkin» saattaa liittyä »väräjämisen» sivumielle. Näillä perustein Pulkkinen arvelee voivansa kumota epäilyn, että Valdain muutamat *s*:lliset imperfektimuodot saattaisivat olla supistumaverbeissä yleisemminkin esiintyneen *s*:llisen imperfektityypin jäänteitä.

Karrata ja *varata* -verbien ekspressiivisiä piirteitä tuskin voikaan epäillä, ovathan nämä verbit nähtävästi juuri niiden varassa välttyneet mukautumasta *-ada- verbeihin ja säilyttäneet *aja*-vartaloisuutensa. Mutta sen valossa, mitä edellä on esitetty vionalaismurteiden *aja*-verbien imperfektimuodoista, on nyt tarpeetonta tulkita *karrata* ja *varata* -verbien *s*:llisiä imperfektimuotoja kontaminaatioiksi. Muodot ovat yksinkertaisesti vanhan säilymää. Se ettei Valdain murteissa ole vastaavanlaisia muotoja alkuaankin kontinuatiivityypin kuuluneista *aja*-verbeistä, johtuu siitä, että jälkimäisistä ne ovat syrjäytyneet vastaavien *ise*-verbien tieltä kuten äsken esitin. Verbillä *varata* ei sen sijaan ole *ise*-loppuista vastinetta lainkaan, ja *karrišša* : *kargizou* näyttää puolestaan niin nuorelta ja vakiintumattomalta, että siitä ei ole vielä ollut *karrata*-verbin vanhojen muotojen syrjäyttäjäksi.

Vienalaismurteissa näiden verbien vokaalivartaloista ovat *aja*-loppuisia vain *varata*-verbin muodot; *karata*-verbin vastaavat muodot edustuvat niissä *-*aða*-loppujen tavoin. Edellä sanotun perusteella on nyt täysin odotuksenmukaista, että vienalaisista tekstilähteistäni on löytynyt pelkästään *si*-loppuisia *varata*-verbin imperfektimuotoja (esim. seuraavat teoksesta Vienan kansa muistelee: Vuokkiniemi *varašin* [kahdesti] s. 326, *varaši* s. 533, 767, Suomussalmen Hietajärvi *varaši* s. 316, Kontokki *varaši* s. 605, Rukajärvi *varašima* s. 582).

2.

Sitä käsitystään, että supistumaverbien imperfektimuodot olisivat kerran olleet kaikkialla karjalassa *s:ttömiä* ja että *s:llinen* imperfektityyppi olisi lainaa suomesta, Pulkkinen perustelee eritoten murremaantieteellisin seikoin. Vain tältä pohjalta on hänen mielestään ymmärrettävissä, että *s:töntä* tyyppiä esiintyy nykyisin karjalan kaikissa murteissa ja että *s:llisiä* muotoja viljellään sitä enemmän, mitä läheisempi on yhteys suomen kieleen. Erityisesti vienalaismurteiden muistiinpanot osoittavat Pulkkisen mukaan kiistatonta riippuvuutta suomen kielestä. »Suomen rajan lähellä *s:llisiä* esiintymiä on runsaimmin, ja eniten suomen kielen kanssa tekemisiin joutuneiden kielenoppaiden puheesta kuvastuu selvästi, miten suomalaistyyppinen imperfektimuodostus pyrkii syrjäyttämään vanhaa karjalaista tyyppiä.» Eteläkarjalaismurteiden osalta Pulkkinen tekee tosin sen varauksen, että niihin on *s:llisiä* imperfektimuotoja voitu saada myös pohjoislyydistä. (Pulkkinen 1968: 34—35.)

Omatkin havaintoni imperfektityyppien keskinäisistä taajuussuhteista vienalaismurteissa tuntuisivat ensi katsomalta tukevan Pulkkisen käsitystä. Seuraavassa taulukossa esitän supistumaverbien (joihin siis *aja*-, *äjä*-verbit eivät kuulu) *s:llisten* ja *s:ttömien* imperfektimuotojen yhteen lasketut taajuudet teoksissa »Vienan kansa muistelee» ja »Kultarengas korvaan». Taajuudet ovat kielenoppaiden kotikunnan mukaisessa järjestyksessä.

Taulukon kunnista sijaitsevat Suomen rajaa vasten Oulanka, Pistojärvi, Vuokkiniemi, Kontokki ja Rukajärvi; Suomussalmen kylät Hietajärvi ja Kuivajärvi ovat Suomen alueella. *s:ttömien* imperfektimuotojen taajuus vaihtelee näissä kunnissa ja kylissä 3,8:sta 62,5 prosenttiin. Pienin on taajuus Suomussalmen Hietajärvellä ja Kuivajärvellä. Hiukan kauempana Suomen rajasta sijaitsevat Kiestinki ja Uhtua. Niiden alueella puhuttavissa murteissa *s:ttömän* tyyppin taajuus on aineistoni valossa suurempi kuin rajakuntien murteessa: Kiestingin murteessa 65,0 % ja Uhtuan murteessa peräti 90,6 % esiintymistä.

Vaikka *s:ttömät* imperfektimuodot näyttävätkin siis Suomen rajan tuntumassa olevan keskimäärin harvinaisempia kuin kauempana rajasta,

TAULUKKO 1: supistumaverbien *s*:llisten ja *s*:ttömien imperfektimuotojen taajuudet tekstijulkaisuissa.

	<i>s</i> :llisiä muotoja	<i>s</i> :ttömiä muotoja	<i>s</i> :ttömien osuus prosentteina
Oulanka	2	2	50,0
Kiestinki	7	13	65,0
Pistojärvi	8	4	33,3
Uhtua	5	48	90,6
Vuokkiniemi	212	106	33,3
Suomussalmen Hietajärvi ja Kuivajärvi	51	2	3,8
Kontokki	49	75	60,5
Rukajärvi	6	10	62,5

voi tuskin kuitenkaan päätellä, että supistumaverbien *s*:llisten imperfektimuotojen *a i n o a* lähde olisi suomen kieli. Olisivathan taajuussuhteet nimittäin todennäköisesti aivan samanlaisia, vaikka *s*:tön tyyppi olisi Vienassa vasta yleistymässä eikä taantumassa, ja siinä tapauksessahan *s*:llisiä muotoja ei voitaisi selittää yksin suomen vaikutukseksi. Yleistyminen olisi näet varmasti hitaampaa niissä murteissa, joihin suomi pääsee painamaan leimaansa, kuin niissä murteissa, joissa suomalaisvaikutus on vähäisempää. Tästä syystä on tarpeen miettiä, olisiko olemassa muita keinoja kehityksen suunnan ja *s*:llisten imperfektimuotojen alkuperän selvittämiseksi.

Yhden keinon tarjoaa eri-ikäisten murrenäytteiden vertailu. Pulkkinen mukaan »etenkin vanhimmista eteläkarjalaisista kirjaanpanoissa *s*:ttömällä tyyppillä on ylivoimainen enemmistö», ja »vienalaismurteidenkin suhteista on edellä voitu useissa kohdin todeta, että *s*:tön tyyppi dominoi tai on ainakin eri-ikäisistä muistiinpanoista päätellen varhemmin ollut vallitsevana» (1968: 34). Taajuuslukuja Pulkkinen ei ole kuitenkaan esittänyt, ja koska vanhimmatkin käyttökelpoiset kielennäytteet ovat melko nuoria, vasta viime vuosisadalta, jäävät päätelmät epävarmoiksi. Eritoten vienalaismurteiden kannalta luulisin kuitenkin kansanrunojen, jotka tunnetusti ovat kieleltään yleensä konservatiivisia, voivan valaista asiaa.

Ensin kiinnitän kuitenkin huomion erääseen lingvistiseen todisteeseen. *s*:llisten ja *s*:ttömien imperfektimuotojen taajuus riippuu nimittäin paitsi kielenoppaiden vanhasta kotipaikasta ja yhteyksistä suomen kieleen myös supistumaverbityypistä. Yleisimpiä *s*:ttömät muodot ovat **-ada-*, **-ädä-* (ja niihin sulautuneiden sekatyypin **-aida-*, **-äidä-*), **-eda-*, **-edä-*, **-ede-* ja **-oda-*, **-ödä-* verbien paradigmoissa; harvinaisia ne ovat sen sijaan **-uda-*, **-üdä-* ja **-ida-*, **-idä-* verbien paradigmoissa.

Taulukkoihin 2 ja 3 olen koontanut tiedot imperfektityyppien taajuuksista teoksessa »Vienan kansa muistelee» (taulukko 2) ja »Kultarengas korvaan» (taulukko 3). Esiintymät on mainittu kertojittain ja supistumaverbityypeit-

TAULUKKO 2: imperfektityyppien taajuudet teoksessa »Vienan kansa muistelee« (1958).

	Asi / Ai		esi / ei		Osi / Oi		Usi / Ui		isi / ī	
Kiestinki										
Ulla Muistama	1	5	—	4	—	—	2	—	3	—
Pistojärvi										
Palaka Huuhta	4	3	—	—	—	1	—	—	4	—
Uhtua										
Uljaana Metso	—	4	—	1	—	—	—	—	—	—
Houri Pavlov	2	5	—	4	—	2	—	—	1	—
Vuokkiniemi										
Santra Ahkoila	2	2	—	—	—	1	1	—	—	—
Mari Kyyrönen	25	3	15	2	13	—	2	—	4	—
Iro Lipkin	4	—	1	—	1	—	—	—	—	—
Okahvie S. Mäkelä	19	—	10	—	1	—	—	—	—	—
Iro Remsu	2	19	—	9	3	3	1	—	4	—
Mari Remsu	3	1	—	1	1	—	—	—	—	—
Santra Remsu	5	—	1	1	—	—	—	—	—	—
Suomussalmen Hietajärvi ja Kuivajärvi										
Iivana Huovinen	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Miikkula Huovinen	20	—	12	2	5	—	—	—	3	—
Kontokki										
Nasti Aittavaara	8	12	1	2	—	2	1	—	1	—
Maria Bogdanov	3	1	2	2	—	—	—	—	—	—
Domna Huovinen	5	8	6	11	—	—	—	—	—	—
Anni Huovinen	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vilho Jyrinoja	1	—	3	1	—	—	—	—	—	—
Oksenie Nykänen	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Rukajärvi										
Miihkali Miinin	—	2	1	1	1	1	—	—	—	—
Mari Timonniemi	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—
Yhteensä	109	66	52	42	25	10	7	—	21	—

täin; kertojat on puolestaan ryhmitelty kotikuntiansa mukaan.⁴ Eri supistumaverbityyppien imperfektimuodot on merkitty seuraavasti:

Asi/Ai = *-ada-, *-ädä- ja niihin mukautuneiden *-aida-, *-äidä- verbien muodot (s:lliset/s:ttömät)

esi/ei = *-eda-, *-edä- ja *-ede- verbien muodot

Osi/Oi = *-oda- *-ödä- verbien muodot

Usi/Ui = *-uda-, *-üdü- verbien muodot

isi / ī = *-ida-, *-idä- verbien muodot.

Kirjaimet NL kertojan nimen jäljessä osoittavat, että kertoja asuu Neuvosto-Karjalassa.

⁴ Ennen mahdollista siirtolaiseksi lähtöään asuinkuntaa vaihtaneet kertojat on yleensä merkitty syntymäpitäjänsä murteen puhujiksi. Kukaan heistä ei ole muuttanut naapurikuntaa kauemmaksi. Kaikki muuttajat ovat naisia; useimmat heistä ovat vaihtaneet kotipaikkaa naimisiin menon takia.

Karjalan supistumaverbien imperfektityypit

TAULUKKO 3: imperfektityyppien taajuudet teoksessa »Kultarengas korvaan» (1971).

	<i>Asi / Ai</i>	<i>esi / ei</i>	<i>Osi / Oi</i>	<i>Usi / Ui</i>	<i>isi / ī</i>				
Oulanka									
Marina Takalo	2	—	—	2	—	—	—	—	—
Kiestinki									
Marssa Karvonen	1	2	—	2	—	—	—	—	—
Uhtua									
Tatjana Torviini (NL)	—	22	—	5	2	5	—	—	—
Vuokkiniemi									
Mari Kyyrönen	36	6	16	7	7	—	—	—	3
Okahvie S. Mäkelä	—	—	2	—	—	—	—	—	—
Iro Remsu	—	2	—	1	—	1	—	—	—
Mari Remsu	1	4	1	1	1	—	—	1	—
Irina Ahoi (NL)	7	1	8	2	1	—	—	—	1
Kristina Kalaktjonova (NL)	—	7	—	2	—	—	—	—	—
Outi Lipkinä (NL)	2	10	—	13	2	1	—	—	—
Okahvie H. Mäkelä (NL)	—	3	2	2	—	—	1	—	—
Paro Remsu (NL)	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Moarie Torviini (NL)	—	—	2	—	—	—	—	—	—
Suomussalmen Hietajärvi ja Kuivajärvi									
Miikkula Huovinen	5	—	1	—	—	—	1	—	—
Mari Karhunen	—	—	1	—	1	—	—	—	—
Kontokki									
Nasti Aittavaara	1	4	1	2	—	1	2	—	—
Oksenie Nykänen	—	1	—	—	—	1	—	—	—
Palaka Nykänen	1	1	—	—	—	—	—	—	—
Tatjana Huotariini (NL)	6	12	2	12	2	2	—	—	—
Rukajärvi									
Maria Timonniemi	3	3	—	1	—	—	—	—	—
Yhteensä:									
a) NL:ssa asuvat	16	55	14	36	7	8	—	—	1
b) muut	50	23	22	16	5	3	4	1	3
	66	78	36	52	16	11	4	1	4

Kun lasketaan yhteen taulukkojen pystysarakkeet, nähdään, missä suhteissa *s*:lliset ja *s*:ttömät imperfektiesiintymät jakautuvat eri supistumaverbityyppien kesken koko tutkimusaineistossa (taulukko 4).

TAULUKKO 4: imperfektityyppien jakauma taulukkojen 2 ja 3 aineistossa.

	<i>s</i> :llisiä muotoja	<i>s</i> :ttömiä muotoja	<i>s</i> :ttömien muotojen osuus prosentteina
<i>Asi/Ai</i>	175	144	45,1
<i>esi/ei</i>	88	94	51,6
<i>Osi/Oi</i>	41	21	33,9
<i>Usi/Ui</i>	11	1	8,3
<i>isi/ī</i>	25	—	0,0

Taulukosta paljastuu, että yleisimmin *s*:ttömiä ovat *-e δ a-, *-e δ ä- ja *-e δ e- verbien imperfektimuodot. Lähes yhtä yleisesti *s*:ttömiä ovat *-a δ a-, *-ä δ ä- ja niihin mukautuneiden *-ai δ a-, *-äi δ ä- verbien imperfektimuodot; selvästi harvinaisempaa imperfektimuotojen *s*:ttömyys on *-o δ a-, *-ö δ ä- verbeissä. Jokseenkin kauttaaltaan *s*:llisiä ovat vihdoin *-u δ a-, *-ü δ ä- ja *-i δ ä- verbien imperfektimuodot. *-i δ a-, *-i δ ä- verbeistä lähteissäni ei ole ainoaakaan *s*:ttöntä imperfektiesiintymää, mikä saattaa olla sattumaa. Esim. Vuokkiniemeltä on *s*:llisen *levisi*-imperfektin rinnalla esitetty tieto myös *s*:ttömän *levii*-muodon esiintymisestä (Pulkkinen 1968: 21). Mutta joka tapauksessa taulukkonni osoittaa, että *-u δ a-, *-ü δ ä- ja *-i δ a-, *-i δ ä- verbien taivutuksessa *s*:ttömät imperfektimuodot ovat vialaismurteissa sangen harvinaisia. Imperfektimuodostuksensa osalta nämä supistumaverbityypit poikkeavat siis selvästi kaikista muista supistumaverbityypeistä, joiden paradigmoissa *s*:ttömät imperfektimuodot ovat suhteellisen yleisiä.

Mistä tämä johtuu? Ehkä aluksi kannattaa viitata siihen, että yleisimmin *s*:ttömiä ovat kaikkein tavallisimpien supistumaverbityyppien imperfektimuodot ja vastaavasti *s*:ttömyys on lähes olematonta kaikkein harvinaisimmissa supistumaverbityypeissä. Mutta yksityiskohtiin tämä korrelaatio ei ulotu. Esim. taulukon ensi rivillä mainittuja *-a δ a-, *-ä δ ä- ym. verbien imperfektimuotoja on yhteensä selvästi enemmän kuin toisen rivin *-e δ a-, *-e δ ä-, *-e δ e- verbien imperfektimuotoja, ja silti jälkimmäisten imperfektimuodoissa *s*:ttömyys on aineistoni mukaan lievästi tavallisempaa kuin edellisten. Myöskään *s*:ttömyystilaston loppupää ei tarkasti noudata supistumaverbityyppien imperfektimuotojen taajuusjärjestystä. *-u δ a-, *-ü δ ä- ja *-i δ a-, *-i δ ä- verbien imperfektimuotojen esiintymäluvut ovat tosin niin pieniä, että sattumienkin mahdollisuus on tilastoinnissa otettava huomioon. Mutta olennaista ei nähtävästi olekaan se, noudattaako viimeksi mainittujen supistumaverbityyppien imperfektimuotojen *s*:ttömyyshierarkia näiden verbityyppien imperfektiesiintymien kokonaistaajuutta vai ei; olennaisinta on uskoakseni se, että kummankin verbityypin imperfektiesiintymistä *s*:tön tyyppi vialaismurteissa miltei kokonaan puuttuu.

Jo Pulkkinen (1968: 36) on pohtinut, miksi eräissä hänenkin tutkimissaan esiintymäjoukoissa *s*:lliset imperfektimuodot ovat tavallista yleisempiä ja *s*:ttömät harvinaisempia *-i δ a-, *-i δ ä- verbeistä. Syy on hänen mukaansa se, että pitkävokaaliset *levi*, *kerg*in jne. eivät ole olleet yhtä selvästi imperfektinomaisia kuin diftongilliset muodot *magai*, *rubein*, *kirboit* ym., mistä syystä *s* on suomalaistyyppisistä imperfektimuodoista levinnyt niihin tavallista tehokkaammin. Mielestäni on kuitenkin epätodennäköistä, että karjalan supistumaverbien imperfektinmuodostusta olisi pyritty selventämään juuri suomen — vieraan kielen — mukaisin muodoin, jos selvennystä olisi kaivattu. Olisivathan *kerkisi*, *levisi* -tyyppiset imperfektimuodot »selviä» ensi sijassa vain suomen kielen järjestelmässä, eivät niinkään karjalan, jos nimittäin *s*:lliset imperfektimuodot

olisivat karjalassa kaikkiaankin suhteellisen myöhäistä suomen perua. Toisekseen karjalassa on murteittain pyritty pikemminkin lisäämään kuin vähentämään pitkän *i:n* käyttöä imperfektimuodoissa kuten esim. Valdain murteiden *oššin, oššit* 'ostin, ostit', *kävelin, vanehtelin* jne. osoittavat (Palmeos 1962: 56). Nämä pitkän *i:n* sisältävät muodot lienevät syntyneet juuri muiden vartalotyyppien imperfektimuodoissa esiintyvän diftongin kvantiteettivastineiksi, ja siksi juuri ne ovat karjalan kannalta oikeastaan »selvempiä» kuin lyhyt-*i*-lliset muodot. Huomattakoon, että esim. Valdain murteissa ei-supistumaverbien imperfektin pitkä *i* esiintyy vain niissä persoonamuodoissa, joissa tavataan myös diftongia (Palmeos 1962: 55—57). Samalla tavalla supistumaverbienkin diftongilliset ja pitkän *i:n* sisältävät imperfektit muodostavat symmetrisen järjestelmän, jota ei voi milteään kohdaltaan sanoa epäselväksi.

Lisäksi on otettava huomioon, että hyvin yleisesti *s*-llisiä ovat myös *-*uda-*, *-*üda-* verbien imperfektimuodot, jotka *s*-ttöminä ovat diftongillisia ja joihin Pulkisen selitys ei siis sovi. Luulenkin *-*ida-*, *-*iä-* ja *-*uda-*, *-*üda-* verbien imperfektimuotojen *s*-llisyyden johtuvan siitä, että näissä verbityypeissä myöhäiskantasuomen *s*-lliset muodot ovat päässeet erityisen hyvin säilymään. Ne ovat nähtävästi alkaneet väistyä *s*-ttömien muotojen tieltä vasta silloin, kun *s*-ttömät muodot ovat muissa supistumaverbityypeissä riittävästi yleistyneet.

Syy *s*-n säilymiseen *kerkiši, huhuši, mölüši* -tyyppisissä imperfekteissä näyttää jälleen löytyvän supistumaverbien *s*-ttömiä imperfektimuotoja synnyttäneestä analogiamekanismista. Jos kirjoitukseni alussa mainittu käsitys tuosta mekanismista on oikea, olisi *kerki, levī, huhui, mölüi* -tyyppisten imperfektimuotojen synnyttämiseksi tarvittu sellaisia yksitavuisia verbejä, joiden preesensvartalon *ie, uo, üö* vaihtelisi imperfektivartalon *ī:n, uī:n* ja *üī:n* kanssa. Sellaisia ei ole olemassa, ja niinpä ei ole ollut myöskään malleja, joiden mukaan *kerki, huhui, mölüi* -tyyppisiä imperfektimuotoja olisi tuossa vaiheessa syntynyt. Sen sijaan on kyllä olemassa taajakäyttöisiä kaavan *šoan : šain, vien : vein, tuon : toin* mukaan taipuvia verbejä, ja ne ovat olleet osallisina synnyttämässä *makain, rupein, uinoin* -tyyppisiä muotoja:

šoan : šain = *makoan* : *x*, josta *x* = *makain*
vien : vein = *rupien* : *x*, josta *x* = *rupein*
tuon : toin = *uinuon* : *x*, josta *x* = *uinoin*

On toisaalta luonnollista, ettei ole tapahtunut sellaisia analogioita kuin

tuon : toin = *huhuon* : *x*, josta *x* = **huhoin*
šüön : šöin = *mölüön* : *x*, josta *x* = **mölöin*
vien : vein = *kerkien* : *x*, josta *x* = **kerkein* jne.,

koska niiden tuottamien imperfektimuotojen toisen tavun diftongin alkukomponenttina on muu vokaali kuin konsonanttivartaloisten muotojen perusteella odottaisi (vrt. *huhuta*, *mölitä*, *keritä*). Tällaiset muodot eivät siis olisi vokaalistsonsa vuoksi sopineet karjalan supistumaverbien tavutusjärjestelmään. — Tällaisten hypoteettisten muotojen syntyminen olisi edellyttänyt myös sitä, että muutokset *ua* > *uo*, *üä* > *üö* ja *ia* > *ie*, *iä* > *ie* olisivat karjalassa vanhempia kuin puheena olevat analogiat (koska *huhuan* < *huhuan* < **huhudan*, **möliön* < *möliän* < **möliädän*, **kerkien* < *kerkiän* < **kerkiädän* jne.). Näin ei luultavasti ole laita (ks. Ojansuu 1918: 110, 111).

Nähtävästi vasta sitten, kun *makain*, *rupein*, *uinoin* jne. -tyyppiset muodot alkoivat olla tavallisia, rupesi syntymään myös *huhuin*, *möliin*, *kerkin* -tyyppisiä muotoja, joita nykyisin vaihtelevassa määrin tavataan ympäri karjalaa: Vuokkiniemi *levii* (Pulkkinen 1968: 21), *huhui* (21, 23), Vitsataipale *šoori* (19), Jyskyjärvi *hävi* (19), Tunkua *kerii* (17, 18), Rukajärvi *huhuin*, *lukkuin* 'lukitsin', *hävi* (17), Repola *šolmi* (16), Paatene *kergi* (15), *hävi* (14), Porajärvi *hävi*, *lämbiin* (13), Mäntyselkä *hävi* (12), Suojärvi *kergiin*, *hävi*, *šoorii* (11), Mundjärvi *suorii* (11), Suistamo *hävin*, *huhuin* (11). On siis pyritty kaikkien supistumaverbien imperfektimuodostuksen symmetriaan ja alettu yleistää *s*:ttömiä muotoja myös *-*uda*-, *-*üda*- ja *-*ida*-, *-*idä*- verbeihin. Yleistyminen kulkee seuraaventyyppisten analogioiden varassa: *ruveta* : *rupein* = *huhuta* : *x*, josta *x* = *huhuin*, *ruveta* : *rupein* = *keritä* : *x*, josta *x* = *kerkin* jne. Nämä analogiat ovat siis alkaneet vaikuttaa myöhemmin kuin *makain*, *rupein*, *uinoin* -tyyppisiä synnyttävät, ja niinpä *kerkin*, *huhuin* jne. ovatkin vienalaismurteissa harvinaisia. Vaatiihan *kerkin*, *huhuin* -tyyppisiä muotoja tuottava analogia syötökseen *makain*, *rupein* -tyyppisiä muotoja. Vain aunuksessa ja osassa eteläkarjalaa *i*-, *ui*-, *üi*-loppuiset imperfektimuodot ovat yhtä yleisiä kuin *ai*-, *äi*-, *ei*-, *oi*- ja *öi*-loppuiset, mikä johtuu siitä, että näissä eteläisissä murteissa *ai*-, *äi*-, *ei*- jne. -loppuiset muodot ovat vakiinnuttaneet asemansa aiemmin kuin vienalaismurteissa. Nähtävästi koko tendenssi syrjäyttää *s*:lliset imperfektimuodot on lähtöisin karjalan kielialueen eteläosista.

Ei siis ole tarpeen tulkita eri imperfektityyppien suhteita vienalaismurteissa sen enempää kuin muuallakaan siten, että suomalaisperäiset *s*:lliset muodot olisivat jostakin syystä erityisen perusteellisesti syrjäyttäneet *s*:ttömät muodot juuri *-*ida*-, *-*idä*- ja *-*uda*-, *-*üda*- verbeistä mutta muissa supistumaverbityypeissä korvautuminen olisi epätäydellisempää. Kehitys on kulkenut päinvastaiseen suuntaan: leviämässä ovat *s*:ttömät muodot.

3.

Ristiriidassa tämän käsityksen kanssa eivät ole myöskään tiedot *s*:llisten ja *s*:ttömien muotojen yleisyysuhteista toisaalta nykyisissä Neuvosto-Karjalassa puhuttavissa vienalaismurteissa, joista sisältyy näytteitä teokseen »Kultaren-

gas korvaan», ja toisaalta eri-ikäisissä kansanrunousmuistiinpanoissa. *s:ttömät* imperfektimuodot ovat huomattavasti yleisempiä niissä Virtarannan satukokoelman saduissa, jotka on äänitetty Neuvosto-Karjalassa (v. 1968 tehdyn tutkimusmatkan aikana), kuin muualla muistiin pannuissa vialaismurteiden näytteissä, sekä saduissa että muussakin aineistossa. Vienan kansanrunoissa puolestaan *s:ttömät* muodot ovat harvinaisia varsinkin kaikkein vanhimmissa muistiinpanoissa, mutta myöhemmissä niiden määrä pyrkii lisääntymään. Näistä havainnoista tosin vain jälkimmäinen kelvannee todisteeksi *s:ttömien* muotojen ekspansiiviuudesta; edellinen havainto voidaan selittää muutenkin. Otankin ensin puheeksi vialalaiset sadut.

Taulukon 3 lopussa (s. 11) olen esittänyt, miten runsaasti *s:llisiä* ja *s:ttömiä* imperfektimuotoja esiintyy teoksen »Kultarengas korvaan» a) Neuvosto-Karjalassa ja b) muualla asuvien kielenoppaiden saduissa (taulukossa neuvostokarjalaiset kertojat on merkitty kirjaimin NL). Imperfektityyppien taajuussuhteet ovat näissä saturyhmissä päinvastaiset. Neuvosto-Karjalan kertojien saduissa *s:ttömät* muodot ovat enemmistönä, muualla asuvien saduissa vähemmistönä. *s:ttömien* imperfektimuotojen osuus on Neuvosto-Karjalan kertojilla **-ada-*, **-ädä-* verbien imperfektimuodoista 77,5 %, **-eda-*, **-edä-* ja **-ede-* verbien imperfektimuodoista 72,0 % ja **-oda-*, **-öda-* verbien muodoista 53,3 %. **-uda-*, **-üda-* ja **-ida-*, **-idä-* verbien imperfektimuodot, joissa vaihtelua ei yleensäkään juuri esiinny ja joista teoksessa »Kultarengas korvaan» on vain vähän esiintymiä, jätän tässä syrjään. Vastaavat prosenttiluvut muualla asuvien saduissa ovat 31,5 %, 42,1 % ja 37,5 %. Mainittakoon vertailun vuoksi, että teoksen »Vienan kansa muistelee» teksteissä *s:ttömien* muotojen prosenttiset osuudet ovat 37,7 %, 44,7 % ja 28,6 % eli nekin selvästi pienemmät kuin Neuvosto-Karjalan materiaalissa.

Näiden lukujen tulkinnessa on muistettava, että Neuvosto-Karjalan haastateltavat ovat (kenties sotavuosia lukuun ottamatta) jatkuvasti eläneet perinnäisessä kieliyhteisössään mutta muualle muuttaneet ovat sen menettäneet.⁵ Jos siis *s:ttömät* imperfektimuodot ovat vialaismurteissa yleistymässä

⁵ Vanhan kotiseutunsa jättäneistä teoksen »Kultarengas korvaan» sadunkertojista Suomeen ovat päätyneet Oulangan Marina Takalo (s. 1890, Suomeen 1922, haast. 1959—67), Kiestingin Marssa Karvonen (s. 1870-luvulla [tarkka vuosi ei tiedossa], Suomeen 1921, haast. 1951), Vuokkiniemen Mari Kyyrönen (s. 1883, Suomeen 1922, ollut välillä myös Ruotsissa, haast. 1951, 1952 ja 1971), Vuokkiniemen Okahvie Spiireintyttö Mäkelä (s. 1888, Suomeen 1922, haast. 1956), Kuivajärven Mari Karhunen (s. 1893, Suomeen Venäjän vallankumouksen loppuvaiheessa, haast. 1967) ja Kontokin Nasti Aittavaara (s. 1885, Suomeen 1922, haast. 1953, 1954 ja 1956). Ruotsiin ovat siirtyneet Vuokkiniemen Mari Remsu (s. 1893, Suomeen 1920, Ruotsiin 1948, haast. 1951, 1953), Vuokkiniemen Iro Remsu (s. 1879, Suomeen 1944, Ruotsiin 1948, haast. 1953), Kontokin Oksenie Nykänen (s. 1894, Suomeen 1944, Ruotsiin 1948, haast. 1952) ja Rukajärven Maria Timonniemi (s. 1911, lähtenyt Rukajärveltä 1944, haast. 1953). Suomussalmen Hietajärven

eivätkä väistymässä, on luonnollista, että ne ovat yleisempiä suhteellisen tuoreissa neuvostokarjalaisissa kielennäytteissä kuin sellaisissa, jotka on saatu vuosikymmeniä vieraassa kieliyhteisössä eläneiltä. Neuvosto-Karjalassa s:ttömien imperfektimuotojen ekspansio on päässyt suuremmitta esteittä jatkumaan, mutta muualla, ilman vakaan kieliyhteisön tukea, niiden yleistyminen on pysähtynyt tai ainakin suuresti hidastunut. Siirtolaisuudessa yleistyminen on voinut kääntyä helposti taantumiseksikin, ja tämä tekee esittämäni vertailut kaksitulkintaisiksi: ulkovienalaisten käyttämien s:ttömien muotojen harvinaisempius voidaan ajatella kokonaankin selitettäväksi siten, että diasporassa s:ttömät muodot olisivat väistyneet vain joutuisammin kuin Neuvosto-Karjalassa. Tähän nopeampaan väistymiseen olisi syynä suomen kielen suurempi vaikutus; kokonaan siltä suojassa eivät ole olleet Ruotsissakaan elävät vienalaisvanhukset (vrt. Virtaranta 1971: 132).

Lopuksi siirryn tarkastelemaan supistumaverbien imperfektityyppien taajuutta vienalaisissa kansanrunoissa. Aineistoni olen poiminut kahdeksan runonkerääjän SKVR:n ensimmäisessä nidoksessa julkaistuista eppisten kansanrunotoisintojen muistiinpanoista ja soveltanut siihen samaa lähdekritiikkiä kuin edellä s. 5 alav. 3 olen maininnut. Esittelen seuraavassa taulukossa eri imperfektityyppien esiintymäluvut muistiinpanojen ikäjärjestyksessä.

TAULUKKO 5: imperfektityyppien taajuudet kansanrunoissa.

	<i>Asi / Ai</i>	<i>esi / ei</i>	<i>Osi / Oi</i>	<i>Usi / Ui</i>	<i>isi / ī</i>
Sjögren 1825	5	—	3	—	—
Lönnrot 1832—37	65	2	14	—	16
Cajan 1836	5	—	—	—	4
Castrén 1839	5	—	2	—	1
Gottlund 1830-luv.	2	—	—	—	1
Europaeus 1845—46	4	10	5	—	3
Borenius 1871—72	137	18	19	17	37
Karjalainen 1894	10	14	1	11	3

Taulukon lukuja arvioitaessa on pidettävä mielessä, että runomuistiinpanoja ei ole laadittu yhtä tarkasti kuin päteviksi katsottavat kielennäytteet. Silti ainakin A. A. Boreniuksen ja K. F. Karjalaisen muistiinpanot ovat kielellisesti luotettavien maineessa (ks. Virtaranta 1968: VIII). Esim. Lönnrotin muistiinpanoissa on sitä vastoin selvää suomen kielen mukaisuutta. Kannattaa kuitenkin ottaa huomioon myös se, että supistumaverbien eri imperfektityyppijä ei ole helppo vaihtaa keskenään runomitan kärsimättä, koska s:lliset muodot ovat tavua pitempiä kuin s:ttömät.

Miikkula Huovinen (s. 1877, haast. 1956) on elänyt Suomen rajojen sisällä koko ikänsä. — Lisätietoja kertojien elämänvaiheista ks. Virtaranta 1971. Samantapaiset kohtalot ovat olleet myös teoksen »Vienan kansa muistelee» kertojien osana; Suomussalmen Hietajärven ja Kuivajärven asukkaita lukuun ottamatta hekin ovat kaikki siirtolaisia.

Kokonaan epätarkkuuden ja suomalaistamisen tiliin on joka tapauksessa vaikea panna sitä seikkaa, että 1820- ja 1830-luvun kansanrunomuistiinpanoista *s:ttömät* imperfektimuodot likimain kokonaan puuttuvat. Ensimmäiset esiintymät ovat vuodelta 1837: Kostamus »Matkai neittä kosjomah» (SKVR I 460: 2, Lönnrot), Vuokkiniemi »Matkai v[anha] V[äinämöinen]» (I 481: 28, Lönnrot). Europaeuksen 1845 ja 1846 tekemissä muistiinpanoissa *s:ttömiä* muotoja on jo monta, peräti kymmenen kaikkiaan 22:sta eli 45,4 %. Boreniuksen muistiinpanoissa 1870-luvulta *s:ttömien* muotojen osuus niiden supistumaverbityyppien paradigmoissa, joissa vaihtelua esiintyy, on 17,2 % kaikista esiintymistä, ja Karjalaisen muistiinpanoissa 1890-luvulta vastaavasti 67,4 %. *s:ttömien* muotojen yleistymisen ei esittämieni lukujen valossa ole ollut täysin suoraviivaista — mikä voi johtua mm. siitä, että muistiinpanot edustavat eri murteita ja idiolekteja —, mutta lukuja ei mitenkään voi tulkita siten, että ne kuvastaisivat *s:ttömien* imperfektimuotojen taantumista. Siinä tapauksessahan olisi ajateltava, että 1800-luvun alkupuolen vienalaisten Kalevalan-runojen muistiinpanot olisivat supistumaverbien imperfektimuotojen osalta enimmäkseen suomea ja että karjala pääsisi niissä osittain näkyviin vasta lähellä vuosisadan puoliväliä.

Näin kansanrunot antavat riippumatonta tukea sille puhtaasti lingvisticinkin perustein todennäköiselle ajatukselle, että karjalan supistumaverbien taivutuksessa *s:ttömät* muodot keskimäärin etenevät ja *s:lliset* taantuvat. — Huomattakoon myös, ettei tutkimissani kansanrunomuistiinpanoissa ole ainoakaan *ui-*, *üi-*, *i-*loppuista imperfektiesiintymää.

4.

Morfologisesti on *s:ttömien* imperfektimuotojen merkinnyt supistumaverbien taivutuksen melkoista yksinkertaistumista. *s:n* eliminoituminen on palauttanut supistumaverbien imperfektinmuodostuksen samojen sääntöjen piiriin, joita muissakin verbityypeissä noudatetaan: imperfekti muodostetaan liittämällä vokaalivartaloon tunnus *i*. *s:lliset* imperfektimuodot eivät ole tämän yleissäännön perusteella muodostettavissa, koska *s:llä* ei ole supistumaverbien vokaalivartaloissa vastinetta.

Olen jo edellä maininnut, että *s:ttömien* imperfektimuotojen leviäminen näyttää alkaneen karjalan kielialueen eteläosista (s. 14). Koska *s:ttömiä* muotoja ei tavata muinaiskarjalan muissa tytärkielissä kuin karjalassa,⁶ on ilmeistä, että uusi

⁶ Tosin pieneltä alalta suomen itämurteita, savolais- ja kaakkoismurteiden rajamailla puhuttavista Punkaharjun, Kesälahden ja Uukuniemen murteista, on merkitty harvinaisina muotoja *kerräi*, *makkai* jne. Heikki Leskinen (1963: 162—) on kuitenkin selittänyt ne suhteellisen myöhäisiksi analogiamuodoiksi. Pulkkinen (1968: 32 alav.) on pitänyt mahdollisena, että ne olisivat merkkejä aikoinaan tänne asti ulottuneesta karjalaisasutuksesta. Olipa asia miten hyvänsä, karjalan vastaavantyyppisten muotojen ajoitukseen näillä löydöksillä ei ole vaikutusta.

imperfektityyppi on syntynyt vasta muinaiskarjalan hajottua viimeistään 1300-luvulla, ehkä jo hiukan aikaisemminkin. Toisaalta *s:ttömät* imperfektimuodot ovat ehtineet kaikkiin Sisä-Venäjän karjalaismurteisiin, joissa ne ovat yksinomaisia; tämä osoittaa, että uudella imperfektityypillä on ollut vahva asema jo niissä ent. Käkisalmen läänin eteläkarjalaismurteissa, joiden puhujista Sisä-Venäjän karjalaisasutus on 1500- ja 1600-luvulla saanut pääasiallisen alkunsa. Näillä perusteiden voitaneen uuden imperfektityypin synty ajoittaa suunnilleen 1200- ja 1400-lukujen välille.

Tällainen ajoitus ja paikannus viittaavat siihen mahdollisuuteen, että supistumaverbien *s:ttömät* imperfektimuodot olisivat lähtöjään lähinnä aunuksesta. Karjalan merkittävin uudennuskeskus on 1200—1400-luvulla sijainnut epäilemättä juuri nykyisten aunukselaismurteiden alueilla, missä nähtävästi pitkään jatkunut vepsäläis-karjalainen kaksikielisyys on synnyttänyt muutoksia vähitellen voitolle päässeeseen superstraattikieleen karjalaan. Niistä ks. Terho Itkonen 1971. Huomattakoon erityisesti, että kaikki entuudestaan aunukselaisiksi tunnetut uudennokset eivät ole pysytelleet syntyaloillaan vaan jotkin ovat levinneet laajalti eteläkarjalaan. Esimerkkinä tällaisesta on ainakin *k:n* astevaihteluperiaatteiden mukautuminen *t:n* periaatteisiin likvidan ja *s:n* jäljessä, niin että syntyivät tyypilliset aunukselais-eteläkarjalaiset vaihtelusuhteet *lg : ll, rg : rr* ja *sk : ss* (vrt. *ld : ll, rd : rr, st : ss*, ks. Terho Itkonen 1971: 163—165). Myös tämä muutos on tiennyt karjalan yhden vaikeasti hallittavan lohkon yksinkertaistumista. Tiedossani ei tosin entuudestaan ole sellaisia aunukselaislähtöisiä piirteitä, jotka olisivat edenneet vienalaismurteisiin saakka. Etelä- ja pohjoiskarjalan eli vienalaismurteiden raja ei kuitenkaan ole niin jyrkkä, ettei ekspansiivinen uudennos voisi sitä ylittää. *s:ttömien* muotojen ekspansiovoiman takeena on ollut supistumaverbien imperfektimuodostuksen yksinkertaistuminen, jonka saavuttamiseksi supistumaverbien taiputus on tältä osin mukautettu tietynlaisten yksitavuisten verbien taiputukseen.

Supistumaverbien *s:ttömät* imperfektimuodot eivät ole täysin vieraita suomellekaan. Edellä mainitsemiä Punkaharjun, Kesälahden ja Uukuniemen tapaus-ten lisäksi niitä esiintyy ainakin kahdella taholla: toisaalta eräissä Uudenmaan murteissa, toisaalta paikoin Tornion murteistossa. Uudenmaan murteissa, joissa supistumaverbit ovat menettäneet eräitä muitakin tyypillisiä piirteitään, muodot on tulkittu kaksikielisyyden (tässä tapauksessa tietysti ruotsalais-suomalaisen) aiheuttamiksi jo aiemmin (Terho Itkonen 1965: 188—191). Kaksikielisyydellä on ollut osuutensa varmasti myös siihen, että *s:ttömiä* imperfektimuotoja on syntynyt Tornion murteisiin. Martti Airila on esittänyt tietoja tällaisista muodoista Nattavaaran ja Pohjois-Jällivaaran alamurteista (1912: 22, 29), joihin on kohdistunut vahva lapin kielen vaikutus (mts. 22, 24). Pulkkinen on esittänyt näille Tornion murteen muodoille toisen selityksen; hänen mukaansa ne olisivat vanhaa karjalan vaikutusta (1968: 32 alav.).

LÄHTEET

- AIRILA, MARTTI 1912: Äännehistoriallinen tutkimus Tornion murteesta. Suomi IV: 12. Helsinki.
- ITKONEN, TERHO 1965: Proto-Finnic final consonants I: 1. SUST 138: 1. Helsinki.
- 1971: Aunuksen äänneopin erikoispiirteet ja aunukselaismurteiden synty. — Virittäjä 75.
- KKS = Karjalan kielen sanakirja I—II. Päätoimittaja PERTTI VIRTARANTA. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVI 1, 2. Helsinki 1968, 1974.
- KONKKA U. S. 1963: Karelskije narodnyje skazki. Moskva—Leningrad 1963.
- LAANEST, ARVO 1975: Sissejuhatus läänemeresoome keeltesse. Tallinn.
- LEHTINEN, TAPANI 1979: Itämerensuomen verbien historiallista johto-oppia: suomen *avajaa*, *karkajaa* -tyyppiset verbit ja niiden vastineet lähisukukielissä. SUST 169. Helsinki.
- LESKINEN, EINO 1932: Karjalan kielen näytteitä I. Tverin ja Novgorodin karjalaa. SKST 193. Helsinki.
- 1936: Karjalan kielen näytteitä III. Ent. Poventsan ja Kemin kihlakuntien karjalaismurteita. SKST 193. Helsinki.
- LESKINEN, HEIKKI 1963: Luoteis-Laatokan murteiden äännehistoria I. Konsonantit. SKST 275. Helsinki.
- OJANSUU, HEIKKI 1918: Karjala-aunuksen äännehistoria. SKST 162. Helsinki.
- PALMEOS, P. 1962: Karjala Valda! murrak. Emakeele Seltsi toimetised 5. Tallinn.
- PAUNONEN, HEIKKI 1976: Allomorfien dynamiikkaa. — Virittäjä 80.
- PULKKINEN, PAAVO 1968: Supistumaverbien imperfektityypit karjala-aunuksessa. — Suomi 113: 2. Helsinki.
- SKVR = Suomen kansan vanhat runot I. Vienan läänin runot I. Kalevalan-aineiset kertovaiset runot. Toisinnot 1—700. SKST 121: 1. Helsinki 1908.
- VIRTARANTA, PERTTI 1958: Vienan kansa muistelee. Helsinki.
- 1971: Kultarengas korvaan. Vienalaisia satuja ja legendoja. SKST 303.

Über die Altersverhältnisse der
Imperfekttypen bei den
Kontraktionsverben im
Karelischen

TAPANI LEHTINEN (Helsinki)

Es gibt allgemein zweierlei Imperfektformen bei den Kontraktionsverben im Karelischen: einmal mit *s*, wie auch in den anderen osfi. Sprachen (z. B. weissmeerkar. dial. *keräsi* 'sammelte', *makaši* 'lag', *rupeši* 'begann'; südkarel. *keräzi*, *magazi*, *rubeži* usw.), zum andern ohne *s* (weissmeerkar. dial. *keräi*, *makai*, *rupei*; südkarel. und olon. *keräi*, *magai*, *rubei* usw.). Verf. untersucht in seinem Aufsatz die gegenseitigen Altersverhältnisse dieser Imperfekttypen und kommt zu dem Schluss, dass auch im Karelischen der Typ mit *s* ursprünglich und der ohne *s* jünger ist. Diese Auffassung ist der

von Paavo Pulkkinen i. J. 1968 geäußerten entgegengesetzt. Nach Pulkkinen wäre der Typus mit *s* aus dem Finnischen entlehnt worden; vor der Entlehnung hätten alle karelischen Dialekte den reinen *s*-losen Typus vertreten.

Von den Erklärungsversuchen, die sich mit der Herkunft des *s*-losen Imperfekttyps beschäftigt haben, galt allgemein die von Heikki Ojansuu i. J. 1918 geäußerte Auffassung für besonders beachtenswert, wonach der Typus auf die Paradigmen der **-aiða-*, **-äidä-*stämmigen Verben zurückgehe. Der Verf. vertritt einen anderen Standpunkt:

die *s*-losen Imperfektformen beruhen auf der teilweisen Anpassung der Kontraktionsverben an die Flexion der einsilbigen Verben. Die Vertretung 1. Sg. Präs. *šoan* : 1. Sg. Imperf. *šain* 'bekommen' z. B. führte zu Präs. *makoan* : Imperf. *makain* 'liegen' (pro Imperf. *makašin*). Diese Erklärung ist ursprünglich von Prof. Terho Itkonen mündlich vorgeschlagen worden.

Wenn man eine derartige Analogie-Entwicklung annimmt, kann man nunmehr auch leicht eine Reihe solcher Details der karelischen Imperfektbildung verstehen, die nach Ojansuus Theorie nicht einheitlich erklärt werden konnten. So ist es ganz natürlich, dass die aus **-aida-*, **-äidä-* stämmigen Verben entwickelten Verben auf *-aja-*, *-äjä-* (wie z. B. Inf. I *helätä* : 3. Sg. Präs. *heläjäu* 'klingen', *kolata* : *kolajau* 'klappern, poltern') im Imperfekt allgemein ein *s* haben; so verhält es sich vor allem in den weissmeerkarelischen Dialekten (*heläsi*, *koläsi*). Die oben beschriebene Analogie, die zu *s*-losen Imperfektformen geführt hat, konnte ja nicht in *aja-*, *äjä-* Verben wirksam werden, da deren vokalstämmige Formen in ihrer Lautstruktur nicht vergleichbar sind mit den entsprechenden Stämmen der einsilbigen Verben. Erst als sich die *s*-losen Imperfektformen in den Paradigmen der Verben vom Typ *moata* : *makoan*, *leikata* : *leikkoan*, *ruveta* : *rupien*, *upota* : *uppuon* genügend ausgebreitet hatten, konnten sie sich allmählich auch in den *aja-*, *äjä-* Verben durchsetzen.

Genauso erklärt sich auch, warum die Imperfektformen der Verben *varata* 'fürchten' (: 1. Sg. Präs. *varajan*) und *karrata* 'tanzen' (: 1. Sg. Präs. *kargajan*) in den karelischen Dialekten von Valдай im Innern Russlands regelmässig den *s*-Typ vertreten (z. B. 1. Sg. *varašin*, *kargašin*), obgleich die Imperfektformen der kontraktionsstämmigen Verben stets *s*-los sind (*leikkain*, *rubein*, *uppoim* usw.).

In den weissmeerkarelischen Dialekten, die den grössten Wechsel zwischen den Imperfektformen mit und ohne *s* bei den kontraktionsstämmigen Verben aufweisen, besitzen die Imperfektformen der Verben auf **-uda-*, **-üdü-* und **-ida-*, **-idä-* häufiger als sonst ein *s*. Man sagt also allgemein 1. Sg. Imperf. *huhušin* 'schreien, hallo rufen', *möläšin* 'brüllen', *kerkišin* 'erreichen', *hirvišin* 'wagen', nur selten *huhuin*, *möläin*, *kerkin*,

hirvin. Bei den anderen Kontraktionsverbentypen ist der Wechsel zwischen den *s*-haften und *s*-losen Formen ausgedehnter. Der Unterschied beruht nach Meinung des Verf. wiederum auf der Analogie, durch die die *s*-losen Imperfektformen zustande kamen: es existieren nämlich keine solchen einsilbigen Verben, die in die Imperfektformen der **-ida-*, **-idä-* und **-uda-*, **-üdü-* Verben ein langes *i* und den Diphthong *ui*, *üi* hätten bringen können. Diese Verben müssten nämlich den folgenden Typ vertreten: 1. Sg. Präs. (C)*ien* : 1. Sg. Imperf. (C)*in*, Präs. (C)*uon* : Imperf. (C)*uin*, Präs. (C)*üön* : Imperf. (C)*üin* (vgl. *kerkien* < **kerkidän*, *huhon* < **huhudan*, *möläön* < **mölüdüän*). Es gibt dagegen ausreichend solche einsilbigen Verben, auf die gestützt die *s*-losen Imperfektformen in den anderen Kontraktionsverbentypen entstehen konnten, z. B.

$$\left. \begin{array}{l} \text{šoan} : \text{šain} \\ \text{vien} : \text{vein} \\ \text{tuon} : \text{toin} \end{array} \right\} = \left\{ \begin{array}{l} \text{makoan} : \text{x} \\ \text{rupien} : \text{x} \\ \text{uppuon} : \text{x} \end{array} \right.$$

Aus diesen Beziehungen gewann man *x* = *makain*, *rupein*, *uppoim* usw.

Alle oben erwähnten Umstände weisen also darauf hin, dass die Imperfektformen ohne *s* im Karelischen sekundär sind, die mit *s* dagegen primär. — Die Frequenzstatistiken der Untersuchung wurden an zwei Sprachprobensammlungen errechnet, nämlich an den Publikationen von Pertti Virtaranta »Vienan kansa muistele« (1958) und »Kultarengas korvaan« (1971), die beide Texte enthalten, die bei weissmeerkarelischen Erzählern aufgenommen worden sind. Ein Teil des Materials des letzteren Buches ist im Jahre 1968 in Sowjetkarelien auf Band aufgenommen worden; die übrigen Sprachproben stammen von alten Weissmeerkareliern, die sich als Umsiedler in verschiedenen Gegenden von Finnland und Schweden niedergelassen haben. Es stellt sich heraus, dass die *s*-losen Imperfektformen bei den in Sowjetkarelien gemachten Bandaufnahmen gegenüber den anderen Sprachproben eindeutig überwiegen. Diesen Tatbestand wird man jedoch nicht allein darauf zurückführen können, dass sich die Formen mit *s* in der herkömmlichen weissmeerkarelischen Sprachgemeinschaft haben störungsfreier durchsetzen können als bei den Aussied-

lern, es muss auch die Möglichkeit berücksichtigt werden, dass bei den Aussiedlern die *s*-Losigkeit (in erster Linie wohl durch den Einfluss des Finnischen) in gewissem Umfang hat rückgängig sein können.

Abschliessend wird die Vertretung in der epischen Volksdichtung untersucht. Dabei stellt sich heraus, dass *s*-lose Imperfektformen in den Aufzeichnungen aus den ersten Jahrzehnten des 19. Jahrhunderts sehr selten vorkommen, in den jüngeren Aufzeichnungen aber häufiger werden. Die Belege aus der Volksdichtung weisen also auf die gleiche Altersfolge der Imperfekttypen hin, wie es auch die im Aufsatz behandelten linguistischen Gegebenheiten tun.

Morphologisch bedeutete die Entstehung der *s*-losen Imperfektformen eine ziemliche Vereinfachung der Flexion der Kontraktionsverben. Nunmehr wird auch das Imperfekt der Kontraktionsverben durch das Anfügen des Imperfektcharakters *i* an den Vokalstamm gebildet, d. h. das Verfahren ist identisch mit dem der Imperfektbildung bei anderen Verbtypen. Of-

fenbar war es gerade die Vereinfachung der Imperfektformen, der übrigens die Flexion einsilbiger Verben vom Typ *šoan : šain, vien : vein, tuon : toin* ein passendes Realisierungsmodell lieferte, die der Veränderung eine grosse Expansionskraft garantierte. Aufgrund der Verbreitung sieht es so aus, als seien die Imperfektformen ohne *s* irgendwann zwischen dem 13. und 15. Jahrhundert in den südlichen Teilen des karelischen Sprachgebietes entstanden. Es kämen dann in erster Linie die olonetzischen Dialekte in Frage, wo die Vereinfachung der Imperfektformen auf das Konto jener wepisch-karelischen Zweisprachigkeit gehen könnte, die durch die heutigen olonetzischen Dialekte ausgeglichen wird. — Auch im Finnischen begegnen Imperfektformen ohne *s*, u. a. in einigen Dialekten von Uusimaa und Tornio. Beidemal war das Finnische dabei einem starken fremden Einfluss ausgesetzt: in den Dialekten von Uusimaa durch das Schwedische, in denen von Tornio durch das Lappische.